

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ

ΚΑΙ Η
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ

ΜΕΧΡΙ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Α' ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΛΥΚΟΥΡΙΝΟΣ

**Η ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΤΗΣ 9^{ης} ΜΑΪΟΥ 1941 ΚΑΙ Η ΔΙΩΞΗ
ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΙ ΝΙΓΡΙΤΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΓΓΡΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟ
ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ, 1945-1946**

Το παρόν άρθρο βασίζεται σε ανέκδοτο αρχειακό υλικό από το Αρχείο του Δικαστηρίου Δωσιλόγων Σερρών¹ και διερευνά το θέμα της δίωξης του μητροπολίτη Σερρών και Νιγρίτας, Κωνσταντίνου Μεγγρέλη, από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος και από τα Ειδικά Δικαστήρια Δωσιλόγων, αρχικά της Θεσσαλονίκης και στη συνέχεια των Σερρών, κατά το 1945-1946.

Στις 9 Μαΐου 1941, τέσσερις μέρες μετά την επίσημη εγκατάσταση των βουλγαρικών Αρχών Κατοχής στην πόλη των Σερρών², ο μητροπολίτης Σερρών και Νιγρίτας, Κωνσταντίνος Μεγγρέλης, εξέδωσε επείγουσα εγκύκλιο

1. Γενικά Αρχεία του Κράτους - Αρχεία Ν. Σερρών, *Αρχείο Δικαστηρίου Δωσιλόγων Σερρών, 1945-1968*, φάκελος «Μητροπολίτης Σερρών, 1945-1946». Στο φάκελο περιλαμβάνονται: Η απαγγελθείσα κατηγορία από τον επίτροπο δωσιλόγων Θεσ/νίκης (5-10-1945), η απολογία του μητροπολίτη προς τον ανακριτή Σερρών (3-10-1945), δύο αιτήσεις του μητροπολίτη προς τον ανακριτή Σερρών για εξέταση μαρτύρων υπεράσπισης (9-10-1945 και 18-2-1946), σαράντα οκτώ ένορκες καταθέσεις μαρτύρων προς τον ανακριτή Σερρών (από 7-6-1946 μέχρι 13-4-1946), το συμπληρωματικό υπόμνημα απολογίας του μητροπολίτη (8-4-1946), η εισήγηση του επιτρόπου δωσιλόγων Σερρών προς το Δικαστικό Συμβούλιο ΕΔΔ Σερρών (11-10-1946), η υπηρεσιακή αλληλογραφία του επιτρόπου δωσιλόγων Θεσσαλονίκης με τον ανακριτή Σερρών και του δεύτερου με αστυνομικές αρχές, η επιστολή της Διοικούσας Επιτροπής του Δήμου Νιγρίτας και της Ένωσης Εθνικοφρόνων Νιγρίτας προς τις πολιτικές, εκκλησιαστικές και δικαστικές αρχές (21-4-1945) κ.ά. Στο φάκελο έχουν ενσωματωθεί και αντίγραφα από τη δικογραφία του Συνοδικού Δικαστηρίου: το απολογητικό υπόμνημα του μητροπολίτη προς το συνοδικό ανακριτή (19-3-1946), το πόρισμα του συνοδικού ανακριτή (30-4-1946), η απολογία του Κωνσταντίνου ενώπιον του Συνοδικού Δικαστηρίου (7-6-1946), η απόφαση του Πρωτοβάθμιου Συνοδικού Δικαστηρίου δι' Αρχιερείς (7-6-1946), το «έκκλητον» του μητροπολίτη προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο (χ.χ.), έκθεση του μητροπολίτη προς την Ιερά Σύνοδο (7-6-1941), τρία έγγραφα της Ιεράς Συνόδου προς το μητροπολίτη Κωνσταντίνο (17-5-1941, 17-6-1941 και 9-9-1941) κ.ά.

2. Στις 5 Μαΐου 1941 οι Γερμανοί αποχωρούν από τις Σέρρες και παραδίδουν τη διοίκηση στους Βουλγάρους, οι οποίοι αυθημερόν τοιχοκολλούν το διάταγμα προσάρτησης της Μακεδονίας και Θράκης, με σύνορα του βουλγαρικού κράτους το Στρυμόνα (βλ. Ξ. Κοτζαγεώργη, «Η παραχώρηση της Ανατ. Μακεδονίας και της Θράκης στη Βουλγαρία εκ μέρους των Γερμανών», στο Ξ. Κοτζαγεώργη (επιμ.), *Η Βουλγαρική Κατοχή στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη, 1941-1944*, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 21-56).

διαταγή προς τον κλήρο και το λαό της επαρχίας του για τη δέουσα στάση τους έναντι των κατακτητών:

«Ευλαβέστατοι Ιερείς, Αξιότιμοι Εκκλησιαστικοί Σύμβουλοι, Πρόκριτοι και λοιποί Ευλογημένοι Χριστιανοί της καθ' ημάς Επαρχίας, ευχόμεθά Σας Πατρικώς. Ευδοκία Θεού η Διοίκησις της περιφέρειάς ημών ανετέθη εις τα Βουλγαρικά Στρατεύματα και τας Βουλγαρικές Αρχάς, αι οποίαι θέλουν ασφαλίση την ζωήν, την τιμήν και την περιουσίαν, ούτως ώστε υπό τας νέας Αρχάς να ενημερήσητε πάντες. Δέον όμως πάντες να βοηθήσητε τας Αρχάς εις την εκπλήρωσιν της αποστολής αυτών και παραγγέλλομεν όπως πείθεσθε και συμμορφούσθε προς τους Βουλγαρικούς Νόμους και διαταγάς και παρέχετε πάσαν ευκολίαν και περιποίησην εις τα όργανα της τάξεως τα επισκεπτόμενα Υμάς. Διατάσσομεν τους Ιερείς ίνα κατά την θείαν λειτουργίαν μνημονεύωσι του Σεπτού Ονόματος των βασιλέων Βόριδος και Ιωάννας και του Διαδόχου αυτών Συμεών και πάντων των μελών της Βασιλικής Οικογενείας. Επίσης διατάσσομεν τας Εκκλησιαστικές Επιτροπάς όπως αναρτήσουν εις τα Γραφεία αυτών την εικόνα των Βασιλέων Βόριδος και Ιωάννας».

Βάσει αυτής της εγκυκλίου, την άνοιξη του 1945 ο Κωνσταντίνος καταγγέλθηκε προς τις πολιτικές, δικαστικές και εκκλησιαστικές αρχές για φιλοβουλγαρική στάση. Αποτέλεσμα των καταγγελιών ήταν να κινηθεί η διαδικασία της αυτεπάγγελτης δίωξης του «επί συνεργασία μετά του εχθρού» από το Δικαστήριο Δωσιλόγων Θεσσαλονίκης³ και από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος. Στις αρχές Οκτωβρίου 1945 ο επίτροπος δωσιλόγων Θεσσαλονίκης απήγγειλε στον Κωνσταντίνο κατηγορία για δύο αδικήματα της Συντακτικής Πράξης 6/1945: ότι «εγένετο συνειδητόν όργανον του εχθρού προς διάδοσιν της προπαγάνδας του...» και ότι «ετήρησεν διαγωγήν συνεργασίας με τον εχθρόν κατά τρόπον ανάξιον Έλληνας πολίτου, θίγοντος την εθνικήν αξιοπρέπειαν...»⁴. Σε διατύπωση κατηγορίας

3. Μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου 1945 αρμόδιες για την υπόθεση ήταν οι εισαγγελικές αρχές του Δικαστηρίου Θεσσαλονίκης (όμως οι ανακρισεις είχαν διενεργηθεί από τον ανακριτή του Β' Ανακριτικού Τμήματος Σερρών). Το Δικαστήριο Δωσιλόγων Σερρών συστήθηκε στα τέλη Οκτωβρίου 1945, βάσει της υπ' αριθ. 73960/45 απόφασης του Υπουργού Δικαιοσύνης. Για το νομικό πλαίσιο της σύστασης και λειτουργίας των δικαστηρίων δωσιλόγων, Ε. Χαϊδιά, *Ο δοσιλογισμός στη Μακεδονία: Τα πρακτικά των δικών των δοσιλόγων (1945-1946)*, ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία, Τομέας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 22-34.

4. Συντακτική Πράξη υπ' αριθμ. 6, «Περί επιβολής κυρώσεων κατά των συνεργασθέντων μετά του εχθρού», ΦΕΚ 12, 20 Ιανουαρίου 1945. Η πρώτη κατηγορία αντιστοιχούσε στο άρθρο 1, παρ. ε' (τιμωρούνται «όσοι εγένοντο συνειδητά όργανα του εχθρού προς διάδοσιν της προπαγάνδας του, εξαίροντες το έργον του κατακτητού ή προκαλούντες την ηττοπάθειαν παρά τω Ελληνικώ Λαώ ή την περιφρόνησιν του Εθνικού και Συμμαχικού αγώνος»), η δεύτερη στο άρθρο 4 («τιμωρείται επί Εθνική αναξιοδότητι όστις καιτοι μη υποπεσών εις αδίκημα φέρον άπαντα τα στοιχεία του άρθρου 1, συνειργάσθη εν τούτοις μετά

για δωσιλογισμό κατέληξε το Φεβρουάριο του 1946 και η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος. Μετά τη διενέργεια ανακρίσεων από συνοδικό έξαρχο, ο Κωνσταντίνος παραπέμφθηκε στο Συνοδικό Δικαστήριο. Για την εξέλιξη και έκβαση των δύο υποθέσεων θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Υποστηρίχθηκε από τις κατηγορούσες αρχές και από πολέμιους του μητροπολίτη ότι το περιεχόμενο της εγκυκλίου απηχούσε τα φιλοβουλγαρικά αισθήματα του συντάκτη της, ότι το κείμενο συνιστούσε προπαγάνδα υπέρ του κατακτητή, ότι η φράση «ευδοκία θεού» αποτελούσε έκφραση ευαρέσκειας για το τραγικό εθνικό γεγονός και ότι η έκδοση της εγκυκλίου επηρέασε το φρόνημα του πληθυσμού και διευκόλυνε έτσι το έργο της Κατοχής⁵.

Είναι βάσιμες οι κατηγορίες; Η απάντηση δεν μπορεί να βασιστεί μόνο στο αναμφισβήτητα φιλοβουλγαρικό περιεχόμενο της εγκυκλίου. Πρέπει να ληφθούν υπόψη και το παρελθόν του ιεράρχη, η όλη στάση του κατά τη διάρκεια της Κατοχής 1941-1944, τα κίνητρα και οι προθέσεις του, οι συνθήκες υπό τις οποίες εκδόθηκε η εγκύκλιος και οι επιπτώσεις της.

Ο Κωνσταντίνος⁶, από τα πρώτα χρόνια της ιερατικής του σταδιοδρομίας στην Ανατολική Θράκη, εργάστηκε με ζήλο για την απόκρουση της βουλγαρικής προπαγανδιστικής διείσδυσης και το 1908 διετέλεσε και πρόεδρος του Ελληνικού Κομιτάτου της Ραιδεστού⁷. Αλλά και η στάση του στις Σέρρες, από την έναρξη του πολέμου⁸ μέχρι και τον πρώτο μήνα της

του εχθρού κατά τρόπον ανάξιον Έλληνας πολίτου θίγοντα την εθνικήν αξιοπρέπειαν και διευκόλυνεν ούτω το έργον της Κατοχής). Για την πρώτη κατηγορία προβλεπόταν, ανάλογα με την θέση ή ιδιότητα του ενόχου και τις συνέπειες των πράξεών του, η ποινή του θανάτου, των ισόβιων ή πρόσκαιρων (10-20 χρόνων) δεσμών ή της ειρκτής (5-10 χρόνων), σε περίπτωση που συνέτρεχαν ελαφρυντικά. Για τη δεύτερη κατηγορία, ποινή φυλάκισης από 6 μήνες μέχρι 5 χρόνια.

5. Από τους 20 μάρτυρες κατηγορίες (19 εξετάστηκαν από τον ποινικό και 9 από το συνοδικό ανακριτή, οι 8 κατέθεσαν και στις δύο υποθέσεις) λίγοι υποστήριξαν αυτές τις κατηγορίες. Οι περισσότεροι δεν κατηγορήσαν ή και υπερασπίστηκαν τον Κωνσταντίνο.

6. Ο Κωνσταντίνος Μεγγρέλης (1886-1963) γεννήθηκε στη Σινώπη του Πόντου και φοίτησε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Το 1922 χειροτονήθηκε επίσκοπος και ανέλαβε τη Μητρόπολη Ελευθερουπόλεως. Μητροπολίτης Σερρών έγινε το Μάρτιο του 1924 και στη θέση αυτή παρέμεινε μέχρι το 1961. Εκτενή βιογραφία, Β. Μαλατάκη, *Ο Σερρών και Νιγρίτης Κωνσταντίνος Μεγγρέλης (και η Μητρόπολις με τας πόλεις των πολλών μαρτυριών)*, χ.τ.χ., σσ. 5-10, επίσης, Π. Θ. Πέννα, *Ιστορία των Σερρών*, Αθήναι 1966, σσ. 478-479.

7. Μαλατάκη, *ό.π.*, σσ. 6-7. Σύμφωνα και με μαρτυρικές καταθέσεις, το αντιβουλγαρικό παρελθόν του μητροπολίτη ήταν γνωστό στις βουλγαρικές αρχές Κατοχής («ο δεσπότης σας δεν κάθεται ήσυχα... δεν ξέχασε, φαίνεται, τα παλιά του»).

8. Μαλατάκη, *ό.π.*, σσ. 10-19. Το ρόλο του Κωνσταντίνου στην εξύψωση του φρονήματος του λαού και στην περίθαλψη των τραυματιών και των υποχωρούντων από το μέτωπο στρατιωτών εξήρε και ο κατά το 1941 διοικητής της Ομάδος Μεραρχιών Ανατολικής Μακεδονίας, Αντιστράτηγος Παν. Δέδες, με έγγραφό του προς το Γενικό Επιτελείο Στρατού (22-9-1945).

βουλγαρικής Κατοχής, δε συνηγορεί στην υποτιθέμενη συνεργασία του με τις αρχές Κατοχής. Ο Κωνσταντίνος παρέμεινε στις Σέρρες και μετά την εγκατάσταση των βουλγαρικών αρχών και εκδήλωσε ποικιλοτρόπως την αντίθεσή του προς τους κατακτητές, λ.χ. με την αποστολή τηλεγραφήματος διαμαρτυρίας προς τον Χίτλερ⁹, για την προσάρτηση της Ανατολικής Μακεδονίας «εις το βάρβαρον της Βουλγαρίας κράτος», ή με τις συνεχείς παροτρύνσεις του προς τον κλήρο και το λαό της επαρχίας του για ψυχική και ηθική αντίσταση έναντι του εχθρού¹⁰. Αντιτάχθηκε επίσης σθεναρά στα σχέδια των Βουλγάρων, λ.χ. με τη διαταγή του προς τους ιερείς να σπασουν τις θύρες των ναών και να λειτουργήσουν με δική του ευθύνη ή με την άρνησή του να ικανοποιήσει τις βουλγαρικές απαιτήσεις για εισαγωγή της βουλγαρικής γλώσσας στις εκκλησίες και για μνημόνευση της Ιεράς Συνόδου της Σόφιας¹¹. Η στάση του Κωνσταντίνου, που επιδοκιμάστηκε τότε από την Ιερά Σύνοδο και τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών¹², αποτέλεσε την αιτία της εκδίωξής του: Στις 5 Ιουνίου, ακριβώς ένα μήνα από την επίσημη εγκατάσταση των Βουλγάρων, αναγκάζεται να υπογράψει δήλωση «εκούσιου» εκπατριισμού, οδηγείται στη γέφυρα του Στρυμόνα και απελαύνεται¹³.

Η εγκύκλιος της 9^{ης} Μαΐου δεν υποκρύπτει διάθεση για διευκόλυνση του έργου της Κατοχής. Εκδόθηκε για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας¹⁴,

9. Μαλατάκη, *ό.π.*, σ. 23.

10. Πληροφορίες αντλούμε από καταθέσεις αλλά και από εκθέσεις ιερέων της περιοχής Σερρών –εκδιωχθέντων και εγκατεστημένων σε μητροπόλεις γερμανοκρατούμενων περιοχών– προς τη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας κατά το 1942-1943 (ΓΑΚ - Αρχεία Ν. Καβάλας, *Αρχείο Διευθύνσεως Θρησκευμάτων κλπ. της Γενικής Διοικήσεως Μακεδονίας*, 1941-1973).

11. Γενικό Επιτελείο Στρατού / Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (στο εξής: ΓΕΣ/ΔΙΣ), *Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944)*, τ. 5, σ. 157.

12. Με έγγραφο της 17^{ης} Μαΐου 1941 (Αριθ. Πρωτ. 847, Διεκπ. 856): «*Εις απάντησιν των από 1^{ης} και 10^{ης} τρέχοντος μηνός Μαΐου Υμετέρων εκθέσεων... προτρεπόμεθα υμάς ίνα εξακολουθούντες την ην ετηρήσατε άχρι τούδε στάσιν, μείνητε μέχρι τέλους ανένδοτοι εις τας ειρημέναις αξιώσεις επ' ουδενί λόγω και ουδεμιά προφάσει δεχόμενοι την διοικητικήν αναγνώρισιν της Βουλγαρικής Συνόδου της Σόφιας και της εν τη βουλγαρική γλώσση τελέσεως των Ιερών Ακολουθιών*». Επίσης με έγγραφο της 17^{ης} Ιουνίου (Αριθ. Πρωτ. 870, Διεκπ. 889): «*Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος... πληροφορηθείσα τας κατά τους κρίσιμους τούτους καιρούς... ακαταπονήτους ενεργείας της υμετέρας Σεβασμιότητος, υπεραμυνομένης των δικαίων της Αγιοτάτης Ορθοδόξου Εκκλησίας και του ευσεβούς Έθνους ημών, πολυειδώς και πολυτρόπως ενισχυούσης, ενδυναμούσης και επικουρούσης τω θεόθεν εμπιστευθέντι αυτή λογικώ ποιμνίω, την προσήκουσαν τιμήν και τον δίκαιον έπαινον απονέμουσα, εκφράζει υμίν την ευαρέσκειαν Αυτής...*».

13. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, τ. 8, σσ. 265-266 και 296-297, Μαλατάκη, *ό.π.*, σσ. 21-26.

14. «Ανακοίνωση», με πολύ ηπιότερο περιεχόμενο, εξέδωσε την 5^η Μαΐου και ο δήμαρχος Σερρών Γ. Γεωργιάδης: «... Υπό την νέαν εξουσίαν και διοίκησιν είμεθα πεπεισμένοι ότι θα συνεχισθή η αυτή νομιμοφροσύνη του πληθυσμού και ότι η συμβίωσις μας μετά των γειτόνων μας θα είναι αδελφική...», βλ. *Γιατί* 151-152 (Ιαν. – Φεβρ. 1988) 50.

συνδέεται με συγκυριακούς παράγοντες και αποσκοπούσε στην προστασία του πληθυσμού από τις βουλγαρικές αγριότητες. Η πολιτική του βίαιου αφελληνισμού και του εκβουλγαρισμού της κατεχόμενης περιοχής¹⁵, που είχε τεθεί σε εφαρμογή από το τελευταίο δεκαήμερο του Απριλίου στην περιοχή Σιδηροκάστρου, επεκτάθηκε και στην περιφέρεια των Σερρών ήδη από τις 5 Μαΐου του 1941. Η πρακτική των κατακτητών και τα επιμέρους γεγονότα είναι λίγο – πολύ γνωστά¹⁶. Ένα από αυτά συνδέεται αιτιακά με το προς εξέταση θέμα: Στις 7 Μαΐου 1941 βουλγαρικό στρατιωτικό σώμα που επιχειρεί να εισβάλει στη Βήσιανη (Κάτω Μετόχι) με σκοπό τη λεηλασία του χωριού, αντιμετωπίζει την ένοπλη αντίσταση των κατοίκων¹⁷. Οι Βούλγαροι συλλαμβάνουν δεκατρείς άνδρες και τον ιερέα, τους υποβάλλουν σε βασανιστήρια και τους μεταφέρουν δέσμιους στις Σέρρες. Η τύχη τους, λόγω της χρήσης όπλων κατά του βουλγαρικού στρατού, ήταν σχεδόν προδιαγεγραμμένη. Υπό τις ζοφερές συνθήκες της βουλγαρικής καταπίεσης και υπό την πίεση της επαπειλούμενης θανάτωσης των δεκατεσσάρων κατοίκων της Βήσιανης, ο μητροπολίτης ενδίδει στη ρητή απαίτηση του Βούλγαρου Στρατιωτικού Διοικητή και στις 9 Μαΐου εκδίδει την εν λόγω επείγουσα εγκύκλιο. Η διάσωση των συλληφθέντων προφανώς οφείλεται στην έκδοση της εγκυκλίου¹⁸.

Πρέπει ακόμη να ληφθεί υπόψη ότι ο Κωνσταντίνος εξ αρχής, και με έγγραφό του προς την Ιερά Σύνοδο, είχε καταστήσει σαφή την επιθυμία του να παραμείνει στην έδρα του για να συμμεριστεί τη μοίρα του ποιμνίου του, να το καθοδηγεί και να το ενθαρρύνει¹⁹. Η αποφυγή του διωγμού του

15. Ξ. Κοτζαγεώργη-Ζυμάρη (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 36-106, ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, τ. 8, «Πρόγραμμα Εκβουλγαρισμού της Ανατ. Μακεδονίας και Δυτ. Θράκης», σσ. 262-264.

16. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, τ. 5, Ιπποκράτη Μακρή, «Έκθεσις περί των εν Σέρραις γεγονότων από της εισόδου των Βουλγάρων μέχρι σήμερον», Θεσσαλονίκη, 27-7-1941, σσ. 156-162, ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, τ. 8, «Πρόγραμμα εκβουλγαρισμού. Πόλις Σερρών», σσ. 262-265, ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, τ. 8, «Φρικαλεότητες ενός τριμήνου. 20 Απρ.-20 Ιουν. 1941. Μητροπολίτης Σερρών Κωνσταντίνος», σσ. 292-312. Επίσης «Οι αναμνήσεις του από τα χρόνια του πολέμου και την είσοδο των Γερμανών και Βουλγάρων στην πόλη των Σερρών, έτσι όπως τις κατέγραψε στο προσωπικό του ημερολόγιο ο τότε Νομάρχης Κωνσταντίνος Μπόνης», *Γιατί* 353 (Σέρρες, Νοέμβριος 2004) 30-32.

17. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, τ. 5, σ. 156.

18. Στην έκθεσή του προς την Ιερά Σύνοδο (Θεσσαλονίκη, 7 Ιουνίου 1941) αναφέρει: «Οπωσδήποτε είναι απερίγραπτον να αναφέρη τις τα εφαρμοσθέντα βασανιστήρια και κατά την ημέραν εκείνην και ακολούθως επί είκοσι και πλέον ημέρας εις τους στρατώνας των Σερρών όπου μετεκομίσθησαν και εις την φυλακήν της ασφαλείας, όπου καθ' εκάστην εξυλοκοπέιτο ο ιερεύς προπαντός... Επανειλημμένως παρεκάλεσα να φανούν επεικέεις και ανελάμβανον εγώ εν τω μέλλοντι τας ευθύνας τοιούτων αδικημάτων εκ μέρους των πολιτών, εξέδωκα και εγκύκλιον τη 9^η Μαΐου προτροπή του βουλγάρου στρατιωτικού διοικητού εις τους χριστιανούς μου να πειθαρχώσι και ουδέν έκτοτε όμοιον επεισόδιον εγένετο».

19. Ο Κωνσταντίνος είχε αρνηθεί να ακολουθήσει τις πολιτικές, αστυνομικές και

και η ημιεπίσημη αναγνώρισή του από τις βουλγαρικές αρχές προϋπέθεταν και υποχωρήσεις, συνθήκες άλλωστε στη μακροαίωνα πολιτική παράδοση της Εκκλησίας έναντι των κατακτητών. Η επίδειξη νομιμοφροσύνης, η δήλωση υποταγής, η παραπλανητική κολακεία, οι συμβουλές προς το λαό για πειθαρχία και συμμόρφωση προς τις επιταγές των κυρίαρχων κ.ά. αποτελούσαν τακτική επιλογή της Εκκλησίας, που απέβλεπε στο να καταστήσει λιγότερο επαχθείς τις συνθήκες της δουλείας. Ως παραπλανητικός ελιγμός πρέπει να ερμηνευθεί και η επίμαχη φράση «ευδοκία Θεού»²⁰.

Ανεξαρτήτως όμως των όποιων προθέσεων του, η πράξη του μητροπολίτη πρέπει να αποτιμηθεί και με κριτήριο τις συνέπειές της. Στο εύλογο ερώτημα αν η εγκύκλιος προκάλεσε ηττοπάθεια στο λαό των Σερρών, υπέσκαψε το πνεύμα αντίστασης του λαού και παρώθησε πολλούς να βουλγαρογραφούν, η απάντηση είναι κατηγορηματικά αρνητική: Η εγκύκλιος δεν είχε καμία επίπτωση στο φρόνημα του πληθυσμού, επειδή δεν έφτασε στους υποτιθέμενους παραλήπτες της, είτε στην πόλη των Σερρών είτε στα χωριά της μητροπολιτικής περιφέρειας, και δεν αναγνώστηκε σε καμία εκκλησία, όπως προβλεπόταν²¹. Η άποψη ενισχύεται από τα εξής: Όσο κι αν προσπάθησαν οι διώκτες του μητροπολίτη να βρουν ένα πρωτότυπο αντίτυπο στην πόλη και την ύπαιθρο των Σερρών, αφενός για να στηρίξουν τους ισχυρισμούς τους και αφετέρου επειδή αυτό ζητήθηκε επίμονα και από τον ποιητικό και από το συνοδικό ανακριτή, δεν το κατόρθωσαν²². Όλοι σχεδόν οι

στρατιωτικές αρχές στην αναχώρησή τους προς τη γερμανοκρατούμενη Ελλάδα. Στις 18 Μαΐου απελαύνεται και ο Νομάρχης Κ. Μπόνης, ο μόνος που είχε παραμείνει στις Σέρρες. «*Ούτως απωρφάνισθημεν και του τελευταίου παρηγόρου συνεργάτου... και έμεινα μόνος κατάμονος ως σκιά ελληνικής αρχής εν όλη τη Μακεδονία και Θράκη, προσωρισμένη να μερμινά και προφυλάσσει και παρηγορή τον άπελπιν λαόν*», γράφει ο Κωνσταντίνος στην απολογία του προς τον ανακριτή Σερρών, στις 3-10-1945.

20. Όπως αναφέρουν στις καταθέσεις τους ο Παντελεήμων Φωστήνης, μητροπολίτης Ενόπλων Δυνάμεων (8-4-1946) και ο μητροπολίτης Ζιχνών Κύριλλος (13-4-1946), το «ευδοκία Θεού» αποτελεί συνήθη εκκλησιαστική έκφραση, ταυτόσημη με το «ούτως ηυδόκησεν ο Θεός», που υπό την έννοια του θελήματος του Θεού χρησιμοποιείται και για δυσάρεστα γεγονότα, ακόμη και για θανάτους. Στις απολογίες του ο Κωνσταντίνος αναφέρει ότι την ίδια έκφραση είχε χρησιμοποιήσει το 1941 και ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, σε έγγραφο του προς τον πρωθυπουργό Τσολάκογλου.

21. Η εγκύκλιος δακτυλογραφήθηκε σε 4 ή 5 αντίτυπα, εκ των οποίων το ένα δι-αβιβάστηκε απευθείας στο Βούλγαρο Στρατιωτικό Διοικητή και τα άλλα κατατέθηκαν σκοπίμως στο Βουλγαρικό Ταχυδρομείο, το οποίο δε διακινούσε ελληνική αλληλογραφία. Πιθανότατα παρέμειναν εκεί και καταστράφηκαν μαζί με όλο το αρχείο του Ταχυδρομείου κατά την αποχώρηση των Βουλγάρων. Ιερείς, μάρτυρες υπεράσπισης, καταθέτουν ότι είχαν ενημερωθεί από τον Κωνσταντίνο για την έκδοση της εγκυκλίου και είχαν διαταχθεί να την αγνοήσουν.

22. Οι κατηγορίες στηρίχθηκαν σε αντίγραφα, που έγιναν δεκτά από τους ανακριτές, επειδή το περιεχόμενό τους δεν αμφισβητήθηκε από τον μητροπολίτη. Προέρχονταν πιθανότατα από το μοναδικό εναπομείναν πρωτότυπο, αυτό που είχε διαβιβαστεί προ τετραε-

μάρτυρες κατηγορίας, και αυτοί που υποστήριξαν ότι η εγκύκλιος διευκόλυνε το έργο της Κατοχής, παραδέχονται ότι έλαβαν γνώση γι' αυτήν μετά την απελευθέρωση. Ακόμη και οι πέντε ιερείς (των Καλών Δένδρων, Αγίου Πνεύματος, Μελενικισίου, Χρυσού και Καμήλας) που παραπέμφθηκαν από το μητροπολίτη στο Συνοδικό Δικαστήριο για καθαίρεση «επί τη κατηγορία ότι εβουλγάρισαν» και που θα είχαν κάθε συμφέρον να ισχυριστούν ότι επηρεάστηκαν από την εγκύκλιο, ομολογούν ότι ουδέποτε την έλαβαν και ότι αγνοούσαν την ύπαρξή της.

Είναι λοιπόν φανερό ότι η κατηγορία εις βάρος του μητροπολίτη Κωνσταντίνου εξυφάνθηκε με βάση ένα ξεχασμένο για τέσσερα χρόνια και μηδέποτε κυκλοφορήσαν έγγραφό του, το οποίο αποσπάστηκε από τα αρχεία της βουλγαρικής ασφάλειας και εμφανίστηκε μετά την απελευθέρωση, με προφανή στόχο να πλήξει τον ιεράρχη. Για τους αυτουρούς της όλης μεθόδευσης, τα κίνητρα, τις ενέργειες και τους επιδιωκόμενους σκοπούς τους, κυριότερη πηγή πληροφοριών είναι ο φάκελος της δικογραφίας. Από την αξιοποίηση των διαθέσιμων πληροφοριών και τη σύνδεσή τους με άλλες δημοσιευμένες πηγές συνάγονται τα ακόλουθα:

Μετά την απέλασή του από τις Σέρρες, ο Κωνσταντίνος έμεινε για ένα χρόνο στην Αθήνα, όπου μετείχε ενεργά στις δραστηριότητες της «Επιτροπής Μακεδόνων και Θρακών εν Αθήναις»²³. Τον Αύγουστο του 1942, εγκαταστάθηκε στη δεύτερη έδρα της μητροπολιτικής του περιφέρειας, τη Νιγρίτα, και παρέμεινε εκεί μέχρι τον Ιούλιο του 1944. Κατά την περίοδο αυτή, ο Κωνσταντίνος ανέπτυξε πολυσχιδή δράση για την ανακούφιση και περιθάλψη του πληθυσμού, κυρίως των παιδιών και των χιλιάδων προσφύγων που είχαν εγκαταλείψει τις βουλγαροκρατούμενες περιοχές και είχαν συρρεύσει στην περιοχή της Νιγρίτας²⁴.

Η απομάκρυνσή του από τη Νιγρίτα φαίνεται πως είχε σχέση με τη στάση του κατά τη διάρκεια των εμφύλιων συγκρούσεων. Η ένοπλη αντιπαράθεση ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και στις εθνικιστικές ομάδες της ΠΟΕΤ²⁵ και

τίας στο Βούλγαρο στρατιωτικό διοικητή. Από τις μαρτυρικές καταθέσεις εικάζεται ότι το έγγραφο αυτό βρισκόταν στην κατοχή ενός μάρτυρα κατηγορίας (του Σερραίου παιδίατρου Γεώργιου Τσ.), αλλά δεν εμφανίστηκε σε καμία δημόσια αρχή, προφανώς επειδή έφερε σφραγίδες και άλλα διακριτικά σημεία των βουλγαρικών υπηρεσιών και θα προκαλούσε εύλογα ερωτηματικά και βάσιμες υπόνοιες για τη σχέση του κατέχοντος με τη Βουλγαρική Ασφάλεια. Τρεις βασικοί μάρτυρες κατηγορίας ισχυρίστηκαν ότι είχαν στην κατοχή τους πρωτότυπο αντίτυπο της εγκυκλίου, αλλά το παρέδωσαν σε διοικητικές ή στρατιωτικές αρχές. Η παράδοση δεν επιβεβαιώθηκε από τους υποτιθέμενους παραλήπτες.

23. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, τ. 5, «Εκθέσεις περί των πεπραγμένων της Επιτροπής Μακεδόνων και Θρακών εν Αθήναις (από Μαΐου 1941 μέχρι Αυγούστου 1942)», σσ. 148-155, Μαλατάκη, *ό.π.*, σσ. 26-29.

24. Μαλατάκη, *ό.π.*, σσ. 29-32.

25. Η Πανελλήνια Οργάνωση Εθνικιστικών Ταγμάτων (ΠΟΕΤ) ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη το Φεβρουάριο 1944, από τον Αντ. Βήχο, ιδρυτή των Ταγμάτων Ασφαλείας στη

των Μπαφραλήδων χωρικών έλαβε μεγάλη έκταση και αγριότητα από τον Απρίλιο μέχρι τον Ιούνιο 1944 και έληξε με την επικράτηση των δυνάμεων που συνεργάζονταν με τους Γερμανούς και Βούλγαρους κατακτητές²⁶. Το ότι η φυγή του συμπίπτει χρονικά με τη λήξη των συγκρούσεων και η ανεξ ακρίβωτη μαρτυρία²⁷ ότι εκδιώχθηκε από το συνταγματάρχη Σπυρίδη²⁸ υποδηλώνουν ότι ο Κωνσταντίνος δεν έμεινε αδιάφορος για τα δραματικά γεγονότα, μάλλον και ότι δεν κράτησε στάση αυστηρής ουδετερότητας έναντι των αντιμαχόμενων παρατάξεων. Αυτό εικάζεται άλλωστε από τις συνεχείς παρεμβάσεις του προς τις γερμανικές αρχές, κυρίως για τη διάσωση αιχμαλώτων και για την αποτροπή μαζικών εκτελέσεων, όπως τον Αύγουστο του 1943, την 25^η Μαρτίου και στις 2 Μαΐου 1944²⁹. Η στάση του μητροπολίτη φαίνεται πως ενόχλησε τις δυνάμεις Κατοχής και τους Έλληνες συνεργάτες τους, γέννησε υπόνοιες για τα κίνητρα του ιεράρχη ή και ερμη-

Θεσσαλονίκη, με σκοπό την καταπολέμηση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, σε συνεργασία με τους Γερμανούς. Στην ΠΟΕΤ -όπου συσπειρώθηκαν πρώην στελέχη της ΠΑΟ, μετά τη διάλυσή της στα τέλη του 1943- εντάχθηκε και το ένοπλο τμήμα του ταγματάρχη Σπ. Σπυρίδη της περιοχής Νιγρίτας, βλ. Σ. Δορδανά, «Αντικομμουνιστές οπλαρχηγοί στη γερμανοκρατούμενη Κεντρική Μακεδονία», στο Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.), *Οι άλλοι καπετάνιοι. Αντικομμουνιστές ένοπλοι στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου*, Αθήνα 2006, σσ. 70-73, 82.

26. Τ. Χατζηαναστασίου, *Ομάδες ένοπλης Αντίστασης στη βουλγαρική Κατοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και Δυτικής Θράκης, 1941-1944. Συμβολή στην Ιστορία της ελληνικής εθνικής αντίστασης*, διδακτορική διατριβή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 359-363,

27. Κατάθεση του μητροπολίτη Σιδηροκάστρου Βασίλειου Μαγκριώτη (10-6-1945). Ως αιτία αναφέρεται ότι «ο Μητροπολίτης Σερρών και τρόφιμα και φάρμακα τα οποία έδιδεν ο Ερυθρός Σταυρός διά τον λαόν, τα έδιδεν εις το ΕΑΜ και ως εκ τούτου εκδιώχθη εκείθεν».

28. Ο ταγματάρχης Χωροφυλακής Σπυρίδων Σπυρίδης («Στρυμόνας»), ήταν αναγνωρισμένος αρχηγός της ΠΑΟ στην επαρχία Βισαλτίας, στις αρχές του 1944 προσχώρησε στην ΠΟΕΤ και από τον Αύγουστο του 1944 εντάχθηκε στον Εθνικό Ελληνικό Στρατό (ΕΕΣ), ανώτατος διοικητής του οποίου ήταν ο Κισά Μπατζάκ. Για τον Σπυρίδη και τη δράση του, Χ. Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, τ. 1, Αθήνα 1989, σ. 138. Β. Καλόγρια, «Ένοπλες ομάδες ανεξάρτητων οπλαρχηγών και εθνικιστών αξιωματικών στην περιοχή μεταξύ Στρυμόνα και Αξιού (1941-1944)», στο Μαραντζίδη (επιμ.), *Οι άλλοι καπετάνιοι*, σσ. 142-144, 162-167. Δορδανά, *ό.π.*, σσ. 72, 82. Χατζηαναστασίου, *ό.π.*, σσ. 237-238. Π. Ενεπεκίδη, *Η Ελληνική Αντίστασις 1941-1944, όπως αποκαλύπτεται από τα μυστικά αρχεία της Βέρμαχτ*, Αθήνα 1964, σσ. 49-51.

29. Στις τρεις αυτές περιπτώσεις μετά από ενέργειες του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ συνελήφθησαν 465 άτομα (40 μετά από απελευθέρωση αιχμαλώτου, 75 μετά από βαρύτατο τραυματισμό Γερμανού στρατιώτη στον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου και 350 «εκ του πλήθους της πόλεως»), με σκοπό την παραδειγματική εκτέλεση, αλλά απελευθερώθηκαν τα 458. Στην τρίτη περίπτωση, επτά άτομα μεταφέρθηκαν στη Θεσσαλονίκη και εκτελέστηκαν εκεί. Ο μητροπολίτης τονίζει στην απολογία του προς τον ανακριτή Σερρών: «Υπερηφανεύομαι ότι από της μεταβάσεώς μου εις Νιγρίταν μέχρι της εντεύθεν αναχωρήσεώς μου, ουδέ ένα Χριστιανόν μου αφήκα να εκτελεσθή παρά των αγρών επιδρομέων».

νεύτηκε ως σαφής υποστήριξη προς την ΕΑΜική αντίσταση.

Γεγονός είναι ότι μετά την απελευθέρωση ο Κωνσταντίνος κατηγορήθηκε για αντεθνική στάση³⁰. Η υποτιθέμενη εύνοιά του προς την ΕΑΜική Αντίσταση³¹, ή μάλλον η δηλωμένη αντίθεσή του προς τις αρχές Κατοχής και τους ντόπιους συνεργάτες τους, αποτέλεσε την κύρια αιτία για τις επερχόμενες εναντίον του εξελίξεις, οι οποίες δρομολογήθηκαν μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας και την εγκατάσταση των αρχών του συντεταγμένου κράτους στην περιοχή των Σερρών.

Την 21^η Απριλίου του 1945 η «Ένωση Εθνικοφρόνων Νιγρίτης» και η Διοικούσα Επιτροπή του Δήμου Νιγρίτας αποστέλλουν προς τον αρχιεπίσκοπο Αθηνών, την Ιερά Σύνοδο, τον πρωθυπουργό, τη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας, το νομάρχη και τον εισαγγελέα Σερρών εκτενή έγγραφη καταγγελία για την πολιτεία του ιεράρχη κατά τη διετία της παραμονής του στη Νιγρίτα. Στο έγγραφο αυτό ο μητροπολίτης Κωνσταντίνος καταγγέλλεται ως σημαίνον και ενεργό στέλεχος της ΕΑΜικής αντίστασης στην περιοχή της Νιγρίτας. Κατά τους συντάκτες του, ο ιεράρχης υπήρξε αποδέκτης εντολής του μητροπολίτη Κοζάνης Ιωακείμ να «*τεθή επικεφαλής του αγώνος εξερχόμενος εις τα όρη*». Στην πρόταση, που του διαβιβάστηκε μέσω σημαίνοντος μέλους του ΚΚΕ, φέρεται να απάντησε ότι «*αναλαμβάνει να υπηρετήσει τον αγώνα παραμένων εντός της Νιγρίτης, εργασίαν ην εθεώρησεν περισσότερον αναγκαίαν*»³².

Στο μητροπολίτη Κωνσταντίνο αποδίδεται επίσης αδιαφορία προς τα θύματα του ΕΑΜ και, κυρίως, ηθική αυτουργία για τα γεγονότα της Μεγάλης Εβδομάδας του 1944. Κατά τους συντάκτες του εγγράφου, ο μητροπολίτης εξήγγειλε ότι επήλθε συμφωνία μεταξύ ΕΑΜ και ΠΑΟ, με αποτέλεσμα

30. Όπως σημειώνει ο Μαλατάκης (ό.π., σ. 34), που πιθανότατα αντλεί τις πληροφορίες του από τον ίδιο τον Κωνσταντίνο, το 1943, μετά από εμπιστευτική εισήγηση των γερμανικών αρχών στην κυβέρνηση Λογοθετόπουλου, συνήλθαν στις έδρες των γενικών διοικήσεων οι μητροπολίτες, νομάρχες, έπαρχοι, δήμαρχοι και πρόεδροι οργανώσεων της κάθε περιφέρειας, για να αποφανθούν «ελεύθερα» αν το ΕΑΜ είναι εθνική και άξια υποστήριξης οργάνωση ή αντεθνική και άξια καταδίκης και πολέμου. Στη συνεδρίαση της Θεσσαλονίκης, υπό την προεδρία του μητροπολίτη Γεννάδιου και παρουσία του γενικού διοικητή Σιμωνίδη, αποφασίστηκε να εκδώσουν οι κατά τόπους μητροπολίτες εγκύκλιο προς το ποίμνιό τους για τις κομμουνιστικές και αντεθνικές επιδιώξεις του ΕΑΜ. Κατά το συγγραφέα, ο Κωνσταντίνος αγνόησε αυτή την απόφαση και δεν εξέδωσε τη σχετική εγκύκλιο. Αν η πληροφορία είναι αληθής, η καταγγελία των εθνικιστών ότι «*ο ποιμενάρχης μας κ. Κωνσταντίνος εκράτησε στάσιν ουχί ανταποκρινομένην προς την αποστολήν του*», αλλά «*κλίνουσαν ευμενώς προς την εθνοκτόνον παράταξιν του ΕΑΜ*» (βλ. στην επόμενη παράγραφο) ενισχύεται με ένα ακόμη επιχείρημα.

31. Κατά τις μαρτυρίες κατοίκων της περιοχής, ο Κωνσταντίνος είχε σχέσεις (και) με μέλη ή υποστηρικτές του ΕΑΜ (κοινωνικές συναναστροφές, επισκέψεις στα σπίτια τους, συνεργασία για τοπικά ζητήματα), αλλά οι επαφές αυτές δεν είχαν πολιτικό χαρακτήρα.

32. Κατά την απολογία του ιεράρχη, το γεγονός είναι ανύπαρκτο. Το ίδιο μαρτυρεί και ο ιερέας που φέρεται ως διαμεσολαβητής.

οι χωρικοί να κατέρχονται άφοβα στη Νιγηρία και να υποκύπτουν «εις την μάχαιραν και τον πέλεκυν» των ΕΑΜοκομμουνιστών³³. Τότε, σημειώνεται, «εσφαγιάσθησαν εν Νιγηρίτη πλέον των 300 ατόμων, πολλά δε τούτων εσύροντο αιμόφυρτα προ των πυλών της Μητροπόλεως ζητόντα (sic) άσυλον», αλλά αντιμετώπιζαν την αναληγσία του μητροπολίτη³⁴.

Κατά την καταγγελία, ο Κωνσταντίνος εργάστηκε και για την υλική ενίσχυση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ: ως Πρόεδρος της Επιτροπής Διανομών των ειδών του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού, «υπήρξε τροφοδότης των ορδών του ΕΑΜ κατά 50% τουλάχιστον των αποστελλομένων ποσοτήτων τροφίμων και φαρμάκων»³⁵.

Ο μητροπολίτης κατηγορείται ακόμη ότι ενδιαφερόταν αποκλειστικά και αναλάμβανε πρωτοβουλίες για τη διάσωση ΕΑΜιτών που συλλαμβάνονταν από τους Γερμανούς και ΠΑΟτζήδες, ενώ αντίθετα δεν προέβaine σε καμία ενέργεια για άλλους καταδιωκόμενους. Οι καταγγέλλοντες τονίζουν ότι το μονομερές ενδιαφέρον του για τους κομμουνιστές κίνησε την περιέργεια των Γερμανών και προκάλεσε και τις παρατηρήσεις της Γερμανικής Αστυνομίας της Νιγηρίας³⁶.

Οι καταγγελίες επεκτείνονται και στη μετακατοχική περίοδο: Ως ενοχοποιητικό για τον Κωνσταντίνο στοιχείο αναφέρεται και «η αριστερά εμφάνισης της ανεψιάς του και το να καταφέρεται εναντίον εθνικοφρόνων δεσποινίδων της πόλεώς μας», συμπεριφορά που «είναι αντανάκλασις του χαρακτήρος του μητροπολίτου μας». Ο Κωνσταντίνος κατηγορείται επίσης ότι ακόμη και τότε δρα παρασκηνιακώς και επεμβαίνει σκανδαλωδώς στο

33. Κατά την απολογία του μητροπολίτη, «η περίφημος και λίαν ωφέλιμος συμφωνία» έγινε τη Δευτέρα του Πάσχα, στη συνάντησή του με τον ταγματάρχη Σπυρίδη της ΠΟΕΤ, στη Σησαμιά. Ο ιεράρχης πρότεινε στον Σπυρίδη, και αυτός δέχθηκε, να σταματήσουν τις συλλήψεις, ώστε να μη χαθεί η εποχή της σποράς των οσπρίων. «Τώρα πώς κάτι το οποίον εγένετο κατά την Διακαινήσιμον Εβδομάδα έσχε συνεπείας κατά την Μεγάλην Εβδομάδα, αυτό μόνο νοσηρά διάνοια χωρεί...».

34. Ο μητροπολίτης τονίζει (και οι μάρτυρες επιβεβαιώνουν) ότι βρισκόταν από την προ των Βαίων εβδομάδα στη Θεσσαλονίκη και επέστρεψε στη Νιγηρία τη Μεγάλη Πέμπτη, όταν είχαν πλέον διαπραχθεί τα καταγγελλόμενα εγκλήματα.

35. Κατά το μητροπολίτη, πρόκειται για αισχρή συκοφαντία. Η διανομή των ειδών γινόταν «υπό επιτροπής σοβαράς και κατά τύπους μη επιτρέποντας δόσιν τοιούτων εις αντάρτας».

36. Ο Κωνσταντίνος αναφερόμενος στις τρεις περιπτώσεις ομαδικών συλλήψεων από τους Γερμανούς (βλ. σημ. 29), παρατηρεί: «Αυτούς έσωσα. Ούτοι πάντες ήσαν κομμουνισταί; Αλλά και αν ήσαν, είχαν καθήκον να μεριμνήσω». Στη συνέχεια αναφέρει και πολλές περιπτώσεις παρέμβασής του προς το ΕΑΜ για την απελευθέρωση αιχμαλώτων ή, μετά από φήμες, για την αποτροπή επικείμενων συλλήψεων και εκτελέσεων, καθώς και ονόματα διασωθέντων. Για τις γνωστές στους «κατηγόρους» του παρατηρήσεις των Γερμανών, διερωτάται με νόημα: «... ποίαι σχέσεις συνέδεον τους κατηγόρους μου μετά των γερμανικών αρχών Νιγηρίτης, ώστε να περιέρχονται εις γνώσιν των απόρητα στοιχεία των αρχών κατοχής περί των εκπροσώπων της ελληνικής διοικήσεως;».

έργο της Δικαιοσύνης για «να αποφυλακίξει εγκλείστους εγκληματίας και κακούργους εαμοκομμουνιστάς»³⁷.

Οι συντάκτες του εγγράφου επισημαίνουν τη δυσαρέσκεια των εθnikοφρόνων πολιτών για το πρόσωπο του μητροπολίτη, τονίζουν ότι η συνέχιση της φιλοΕΑΜικής στάσης του δεν μπορεί να γίνει ανεκτή «παρά του εθνικόφρονος λαού» και καταλήγουν: «*παρακαλούμεν όπως εν τη διακρινούση υμάς ευθύτητι και δικαιοσύνη ενεργήσητε ό,τι δει διά την ταχύτεραν απομάκρυνσιν αυτού εκ του νομού Σερρών*».

Αξιοσημείωτο είναι ότι στην καταγγελία αυτή δε γίνεται καμία αναφορά στην εγκύκλιο της 9^{ης} Μαΐου 1941. Αυτό υποδηλώνει ότι τον Απρίλιο του 1945, το επίμαχο έγγραφο δεν ήταν ακόμη γνωστό στους συντάκτες της καταγγελίας.

Τη δίωξη του μητροπολίτη Κωνσταντίνου μεθοδεύουν παράλληλα και εθνικόφρονες κύκλοι των Σερρών, με επικεφαλής το δικηγόρο Αστέριο Π., πρόεδρο του Συλλόγου Εθnikοφρόνων Σερρών³⁸, τον παιδίατρο Γεώργιο Τσ. και το δικηγόρο Αθανάσιο Φ. Εναντίον αυτών, είχε ήδη ασκηθεί δίωξη από τον εισαγγελέα Θεσσαλονίκης, των δύο πρώτων για συνεργασία με τους Γερμανούς και του τρίτου για συνεργασία με τους Βουλγάρους³⁹. Αρνητική γνώμη για τους διώκτες του μητροπολίτη είχε εκφράσει και ο συνοδικός ανακριτής. Στο πόρισμά του προς την Ι. Σύνοδο σημείωνε μεταξύ άλλων ότι «*οι μάρτυρες κατηγορίας..., καθ' α εξηκρίβωσα δι' επιμελούσης ερεύνης, δεν είναι πρόσωπα ανώτερα μομφής και αμέμπτου εθνικής συμπεριφοράς κατά το διάστημα της ξενικής κατοχής της πατρίδος ημών*».

Όπως εικάζεται από τα διαθέσιμα στοιχεία, οι ανωτέρω επηρεάζονταν άμεσα από το μητροπολίτη Σιδηροκάστρου Βασίλειο Μαγγριώτη και με-

37. Κατά τον Κωνσταντίνο, «*η κατηγορία είναι ακατανόητος, αγροίκος... εγώ πρόθυμος να προκινδυνεύω και σώξω τους συλλαμβανομένους υπό των επιδρομέων Γερμανών, των ελασιτών και των παοτζήδων ως παρανόμως ενεργούντων και μη εμπνεόντων εμπιστοσύνην εις απονομήν δικαιοσύνης, δεν ενδιαφέρομαι ποσώς δια τους συλλαμβανομένους υπό των νομίμων αρχών της Πατρίδος μου*».

38. Για το ρόλο των εθnikοφρόνων οργανώσεων στη μεταπελευθερωτική περίοδο, Β. Γούναρη, *Εγνωσμένων κοινωνικών φρονημάτων. Κοινωνικές και άλλες όψεις του αντικομμουνισμού στη Μακεδονία του Εμφυλίου Πολέμου*, Θεσσαλονίκη 2002.

39. Αποκαλυπτικά και επιβαρυντικά στοιχεία για το βίο και την πολιτεία τους παραθέτει στα κείμενά του και ο Κωνσταντίνος. Αναφέρεται λ.χ. στο «*βρωμερό βίο*» του προέδρου του Συλλόγου Εθnikοφρόνων Σερρών, σε διάφορες ποινικά κολάσιμες πράξεις του, στις σχέσεις του με τις γερμανικές αρχές Κατοχής στη Θεσσαλονίκη και στη συνεργασία του με τον υπαρχηγό του Ναζιστικού Κόμματος στην Ελλάδα και Γενικό Επιθεωρητή Στεγάσεως (Γρηγόριο Π.), με τον οποίο συνεργαζόταν και από κοινού «*εξεμεταλλεύοντο τους δυστυχείς Έλληνας εις τα ζητήματα της στεγάσεως*». Για την κατάδειξη του ηθικού ποιού του δεύτερου καταθέτει δημοσιεύματα εφημερίδων που δε διαψεύστηκαν, ενώ τον τρίτο τον χαρακτηρίζει πράκτορα και «*μόνιμον εκπρόσωπον των Βουλγάρων εν τω Νομό Σερρών*». Ο τελευταίος, σύμφωνα με τις μαρτυρικές καταθέσεις, ήταν ο κάτοχος του μοναδικού διασωθέντος πρωτοτύπου της εγκυκλίου του 1941.

θόδευσαν από κοινού τη δίωξη του Κωνσταντίνου. Το Μάιο του 1945, κι αφού είχαν προηγηθεί δύο τουλάχιστον μυστικές συσκέψεις στις Σέρρες, διαβιβάζουν την ξεχασμένη εγκύκλιο της 9^{ης} Μαΐου 1941 στη διεύθυνση της εφημερίδας «Νίκη» του ΕΑΜ Σερρών, από τις σελίδες της οποίας γίνεται γνωστή η ύπαρξη και το περιεχόμενό της στο λαό της περιοχής⁴⁰. Παράλληλα φροντίζουν διά μέσου ευυπόληπτων προσώπων να φτάσει η εγκύκλιος στο Υπουργείο Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας, στο Γενικό Επιτελείο Στρατού, στην Ιερά Σύνοδο και στις εισαγγελικές αρχές του Δικαστηρίου Δωσιλόγων Θεσσαλονίκης.

Η κατηγορία του δωσιλογισμού, όπως απαγγέλθηκε τον Οκτώβριο του 1945 από τον επίτροπο δωσιλόγων Θεσσαλονίκης, βασίστηκε κυρίως στη μαρτυρία του μητροπολίτη Σιδηροκάστρου Βασιλείου Μαγκριώτη. Ο πλέον σφοδρός επικριτής του μητροπολίτη Σερρών καταθέτει ότι στις αρχές Μαΐου του 1941 δε συνέτρεχε λόγος για την έκδοση της εγκυκλίου, αφού δεν είχαν αρχίσει ακόμη οι βουλγαρικές πιέσεις και διώξεις, ότι ήταν παρών κατά τη σύνταξη της εγκυκλίου και έλαβε ένα από τα αντίτυπά της και ότι συμβούλευσε τον Κωνσταντίνο να μην προτάξει τη φράση «ευδοκία Θεού»⁴¹. Ο μητροπολίτης Σιδηροκάστρου αποφεύγει να κάνει σχόλια για τα κίνητρα του συντάκτη της, εκτιμά όμως ότι το κείμενο της εγκυκλίου επέδρασε αρνητικά στους ιερείς και το λαό της μητροπολιτικής επαρχίας Σερρών και Νιγρίτας.

Ο μητροπολίτης Βασίλειος, καταθέτει και άλλα επιβαρυντικά στοιχεία, τα οποία ενσωματώθηκαν σχεδόν αυτολεξεί στην απαγγελθείσα κατηγορία: Ότι ο Κωνσταντίνος επεδίωκε με κάθε τρόπο να αποκαταστήσει σχέσεις με τις βουλγαρικές Αρχές Κατοχής και ότι διατηρούσε επαφές με το βουλγαρικό Φρουραρχείο Σερρών, με σύνδεσμο έναν ελληνομαθή Βούλγαρο ιερέα. Ότι ζήτησε να τελέσει ο ίδιος τη δοξολογία κατά τη βουλγαρική εθνική εορτή του Κυρίλλου και Μεθοδίου και να ιερουργήσει στην ονομαστική εορτή του Βούλγαρου βασιλιά Βόρη, χωρίς όμως να εισακουστεί από τις βουλγαρικές αρχές. Ότι πρότεινε σε Βούλγαρους αξιωματούχους να μεσολαβήσει στο Οικουμενικό Πατριαρχείο για την άρση του Σχίσματος,

40. Το φύλλο της «Νίκης» δε σώζεται και δε γνωρίζουμε με ποια σχόλια συνοδεύτηκε η δημοσίευση της εγκυκλίου. Ο δεξιός τύπος παρουσίασε το γεγονός ως προσπάθεια των κομμουνιστών να διασαλεύσουν τα θεμέλια της κοινωνίας και της θρησκείας. Ενδεικτικός είναι ο τίτλος του σχετικού πρωτοσέλιδου άρθρου τοπικής εφημερίδας: «Διατί το κομμουνιστικόν κόμμα βυρσοδομεί ήδη εναντίον της θρησκείας καθώς και της Εκκλησίας. Ταπεινά και ανήθικα τα ελατήρια της πολεμικής κατά του μητροπολίτου Σερρών κ. Κωνσταντίνου. Το έργο του Σεβασμιωτάτου λάμπει όπως η αλήθεια», *Εμπρός* Σερρών (8 Ιουλίου 1945).

41. Σύμφωνα με την κατάθεση του μητροπολίτη Σιδηροκάστρου, ο Κωνσταντίνος συνέταξε την εγκύκλιο στις 10 Μαΐου. Όμως την ημέρα εκείνη ο μητροπολίτης Σερρών βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη, όπως επιβεβαιώνεται και από την από 10-5-1941 έκθεσή του προς την Ιερά Σύνοδο. Η παρουσία του μητροπολίτη Σιδηροκάστρου διαψεύδεται και από τους παρόντες μάρτυρες.

μεταβαίνοντας ο ίδιος στην Κωνσταντινούπολη. Τα ανωτέρω ενοχοποιητικά για τον Κωνσταντίνο στοιχεία δεν υποστηρίχθηκαν από κανέναν άλλο μάρτυρα, ούτε προκύπτουν από κάποιο άλλο τεκμήριο του φακέλου της δικογραφίας. Από την κριτική αξιολόγηση των μαρτυρικών καταθέσεων προκύπτει ότι η μαρτυρία του μητροπολίτη Σιδηροκάστρου δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Την ίδια άποψη φαίνεται πως είχαν και τα δικαστικά όργανα: Ο Ειδικός Επίτροπος Δωσιλόγων Σερρών δεν κρίνει σκόπιμο ούτε καν να αναφερθεί στις μαρτυρίες του Βασιλείου Μαγκριώτη, ενώ ο συνοδικός ανακριτής τονίζει εύσχημα πως ο μητροπολίτης Σερρών έχει κάθε δίκαιο να αγανακτεί με την κατάθεση του μητροπολίτη Σιδηροκάστρου.

Οι υπόλοιποι βασικοί μάρτυρες κατηγορίας δε βρίσκονταν στις Σέρρες κατά το Μάιο του 1941 και γι' αυτό καταθέτουν διαδόσεις ή διατυπώνουν προσωπικές απόψεις. Οι περισσότεροι υποστήριξαν ότι ο μητροπολίτης Σερρών δεν υπήρξε συνειδητό όργανο της βουλγαρικής προπαγάνδας. Μερικοί ισχυρίστηκαν ότι η εγκύκλιος εξυπηρέτησε τα σχέδια των κατακτητών, διευκόλυνε το έργο της Κατοχής και ζημίωσε την εθνική προσπάθεια⁴².

Στις καταθέσεις τους είναι προφανής η διάθεση να αποδώσουν στον ιεράρχη όχι μόνο αξιόποινες πράξεις, αλλά, κυρίως, ηθικά επιλήψιμες ενέργειες, ανάρμοστες για την ιδιότητά του. Ως αιτία και κίνητρο όλων των επιλογών του Κωνσταντίνου θεωρείται ο φόβος, η δειλία, η φιλοζωία, η φιλαργυρία, ο φιλοτομαρισμός του. Π.χ. την απόφασή του να παραμείνει μόνος αυτός στις Σέρρες δεν την ερμηνεύουν ως ηρωική πράξη αφοσίωσης στο ποίμνιό του, αλλά τη θεωρούν αναγκαστική επιλογή, απόρροια των πιέσεων των Σερραίων, και τη συνδέουν με τη δήθεν εγγύηση της ζωής και της περιουσίας του από τους Βουλγάρους. Παρομοίως την έκδοση της εγκυκλίου την ερμηνεύουν ως προσπάθεια κολακείας των Βουλγάρων, ώστε να του επιτραπεί να αναχωρήσει από τις Σέρρες με όλα τα έπιπλα και τα οικιακά του σκεύη κλπ.⁴³ Η προσπάθεια σπύλωσης του Κωνσταντίνου είναι προφανής και στις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας από την περιοχή

42. Κατά τις εκτιμήσεις τους, η εγκύκλιος επέδρασε αρνητικά στο πνεύμα του λαού, παρέλυσε πρόσκαιρα τη διάθεση για αντίσταση και επηρέασε τις ρευστές συνειδήσεις, παρωθώντας πολλούς να αποκτήσουν τη βουλγαρική υπηκοότητα. Όμως οι ίδιοι μάρτυρες (εκτός από έναν) παραδέχονται ότι κατά τη διάρκεια της Κατοχής δεν άκουσαν να γίνεται λόγος για την εγκύκλιο και ότι πληροφορήθηκαν την ύπαρξή της το Μάιο του 1945, από το δημοσίευμα της «Νίκης».

43. Οι κατηγορίες δεν αντέχουν σε κριτική. Για την τελευταία, που επαναλαμβάνεται σχεδόν με τον ίδιο τρόπο σε αρκετές καταθέσεις, σχολιάζει ο συνοδικός ανακριτής στο πόρισμά του: «Διά ποίον λόγον θα εξέδιδεν την εγκύκλιον... Διά τα έπιπλα αυτού, ως διατείνονται τινές των κατηγορών του; Αλλά τα έπιπλα, οικιακά σκεύη κλπ., πλην των αργυρών και χαλκίνων σκευών, επέτρεπον οι Βούλγαροι να παραλάβουν μεθ' εαυτών οι φεύγοντες Έλληνες, ως παρέλαβε τοιαύτα ακωλύτως και ο Σεβ. Μητροπολίτης Σιδηροκάστρου και τόσοι άλλοι».

της Νιγηρίας: Αναφέρονται σε αόριστες φήμες για καταχρήσεις χρημάτων και για κερδοσκοπική διαχείριση των τροφίμων και φαρμάκων του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού, ενώ ορισμένοι παρουσιάζουν το μητροπολίτη να είναι ενδοτικός προς το ΕΑΜ, λόγω του φόβου και της αδυναμίας του να αντιταχθεί στις πιέσεις και τις απειλές των κομμουνιστών.

Στην ενορχηστρωμένη επιχείρηση κατά του μητροπολίτη Κωνσταντίνου, εύκολα εικάζονται οι στόχοι και τα κίνητρα των εμπνευστών: Η διπλή και αντιφατική κατηγορία για συνεργασία με τον κατακτητή και για σύμπραξη με το ΕΑΜικό κίνημα Αντίστασης αποσκοπούσε στη δημιουργία προϋποθέσεων για την εκδίωξη του Κωνσταντίνου από τις Σέρρες. Η επιδίωξη αυτή ομολογείται ρητά στην καταγγελία των εθνικοφρόνων της Νιγηρίας και υποκρύπτεται στις μεθοδεύσεις των ακροδεξιών κύκλων των Σερρών.

Τα πολιτικά κίνητρα είναι καταφανή: Οι εθνικιστές της περιοχής, οι οποίοι λόγω των ευνοϊκών μεταπολεμικών εξελίξεων έχουν νομιμοποιήσει την επιλήψιμη σύμπραξή τους με τον κατακτητή εναντίον του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και την εμφανίζουν ως διαπιστευτήριο πατριωτισμού⁴⁴, εκδικούνται τον Κωνσταντίνο για τη θαρραλέα στάση του έναντι των αρχών Κατοχής και των συνεργατών τους, για την άρνησή του να καταστεί πειθήνιο όργανό τους, ερμηνεύουν την όλη συμπεριφορά του ως εύνοια «προς την εθνοκτόνο παράταξιν του ΕΑΜ» και άρα ως αντεθνική στάση⁴⁵ και ζητούν «την ταχύτεραν απομάκρυνσιν αυτού εκ του νομού Σερρών»⁴⁶.

44. Για τις εξελίξεις στο ζήτημα του δωσιλογισμού μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας, Η. Richter, «Η Συμφωνία της Βάρκιζας και τα αίτια του Εμφυλίου Πολέμου» στο Γ. Ιατρίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, Αθήνα 1984, σσ. 285-306, κυρίως 293-295. Μ. Mazower, «Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης, 1944-45» στο Mazower (επιμ.), *Μετά τον πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960*, Αθήνα 2003, σσ. 33-51. Κ. Λούλου, «Διαρθρωτικές τομές και συνέχειες σε βασικούς μηχανισμούς εξουσίας διά μέσου των “εκκαθαρίσεων”, 1936-1946», στο Χ. Φλίσσερ (επιμ.), *Η Ελλάδα ’36-’49. Από τη δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες*, Αθήνα 2003, σσ. 301-307.

45. Για τον ιδεολογικό λόγο και το ψυχικό υπόβαθρο της εμφύλιας αντιπαράθεσης, βλ. Κ. Τσουνκαλά, «Η ιδεολογική επίδραση του Εμφυλίου Πολέμου», στο *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950*, σσ. 575-577. Ν. Κοταρίδη - Ν. Σιδέρη, «Εμφύλιος Πόλεμος: Ιδεολογικά και πολιτικά διακυβεύματα», στο Ηλ. Νικολακόπουλος - Άλ. Ρήγος - Γρ. Φαλίδας (επιμ.), *Ο Εμφύλιος Πόλεμος. Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο (Φεβρ. 1945-Αύγ. 1949)*, Αθήνα 2002, σσ. 115-124.

46. Σύμφωνα με την καταγγελία των εθνικοφρόνων της Νιγηρίας, ο Κωνσταντίνος συνέχισε να διάκειται ευμενώς προς το ΕΑΜ και μετά την απελευθέρωση. Υποθέτουμε ότι ο μητροπολίτης δεν ευθυγραμμίστηκε με την ακραία αντιΕΑΜική πολιτική που επιβλήθηκε μετά τα Δεκεμβριανά και, στην εξεταζόμενη περιοχή, μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας (ενδεικτικά: Richter, «Η Συμφωνία της Βάρκιζας», *ό.π.*, σσ. 285-306. Γ. Θ. Μαυρογορδάτου, «Οι εκλογές και το Δημοψήφισμα του 1946 προοίμιο του Εμφυλίου Πολέμου», στο *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950*, σσ. 311-313 και 330-331. Ν. Αλιβιζάτου, «Καθεστώς “έκτακτης ανάγκης” και πολιτικές ελευθερίες», 1946-1949», *ό.π.*, σσ. 384-386). Π.χ. στο λόγο

Στη δίωξη του ιεράρχη πρέπει όμως να υποκρύπτονται και ιδιοτελή ατομικά κίνητρα και λόγοι προσωπικής αντεκδίκησης. Οι πληροφορίες για τα ελατήρια των «κατηγόρων» προέρχονται σχεδόν αποκλειστικά από τα απολογητικά υπομνήματα και τις απολογίες του Κωνσταντίνου, αλλά η αξιοπιστία τους δεν πρέπει να αμφισβητηθεί. Γεγονός είναι ότι ο μητροπολίτης Σιδηροκάστρου και οι τρεις άλλοι βασικοί μάρτυρες κατηγορίας είχαν προσωπικούς λόγους μνησικακίας και έχθρας κατά του Κωνσταντίνου⁴⁷.

Από όσα εκτέθηκαν μέχρι αυτού του σημείου, συνάγεται ότι η πατριωτική στάση του Κωνσταντίνου ήταν καταφανής και η αθωότητά του αυταπόδεικτη. Επίσης ότι οι εναντίον του κατηγορίες ήταν αβάσιμες, οι μεθοδεύσεις των πολέμιών του κραυγαλέες και τα κίνητρά τους πρόδηλα. Εύλογα λοιπόν προκύπτει το ερώτημα: Πώς μια τέτοια «καθαρή» υπόθεση οδηγήθηκε ενώπιον των ποινικών και εκκλησιαστικών δικαστικών αρχών και δεν απορρίφθηκε εν τη γενέσει της;

Κατά πρώτον πρέπει να επισημάνουμε τον τρόπο με τον οποίο μεθοδεύτηκε η δίωξη του Κωνσταντίνου: Οι εμπνευστές της δίωξης, προκειμένου

που εκφώνησε κατά την επάνοδό του στις Σέρρες (2 Απριλίου 1945), ο ιεράρχης κρατά ίσες αποστάσεις από τις δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις, διεκτραγωδεί τις συνέπειες του φανατισμού και της εμφύλιας αντιπαράθεσης και στηλιτεύει τη συνεργασία με τον κατακτητή: «Γερμανοί, Ιταλοί και Βούλγαροι ενόθευσαν τας απλάστους Ελληνικάς φιλοπάτριδας ψυχάς, εδηλητηρίασαν αυτάς και έστρεψαν αυτάς εις αγώνας αξιοθρηνήτους και αισχρούς εις βάρος της Ελληνικής Πατρίδος και του Ελληνικού λαού...» (Μαλατάκη, ό.π., σσ. 46-56).

47. Το 1939, ο Κωνσταντίνος με εντολή της Ιεράς Συνόδου διενήργησε ανακρίσεις και καταλόγησε στο Βασίλειο Μαγκριώτη πλήθος κανονικών παραπτωμάτων και παρανόμων πράξεων. Για την υπόθεση αυτή, που εκκρεμούσε επί σειρά ετών και εκδικάστηκε το 1947, το Συνοδικό Δικαστήριο επέβαλε στον Βασίλειο ποινή ισόβιας έκπτωσης, που σε 2^ο βαθμό μετατράπηκε σε ποινή βμηνής αργίας. Ο Κωνσταντίνος δε φαίνεται να μερολήπτησε εις βάρος του Βασιλείου (για την ίδια υπόθεση ορίστηκε αργότερα άλλος ανακριτής, ο μητροπολίτη Κιλκισίου Κύριλος, που κατέληξε στα ίδια συμπεράσματα). Ωστόσο οι σχέσεις των δύο ανδρών σκιάστηκαν, γεγονός που ερμηνεύει και την κατοπινή στάση του μητροπολίτη Σιδηροκάστρου. Στα απολογητικά του υπομνήματα ο μητροπολίτης Σερρών αποκαλεί το Βασίλειο σκευωρό και αρχηγό της σπείρας των κατηγόρων ή των συκοφαντών του, χαρακτηρίζει τις μαρτυρίες του ως εμπαιθείς και υποβολιμαίες, ως αναιδή και εγκληματικά ψεύδη και ως ενσυνείδητη ψευδορκία και επισημαίνει πολλές φορές ότι ο Βασίλειος «κατέχεται υπό ζωηρού πόθου να με εκδικηθή, να με εκτοπίση εκ Σερρών και να καταλάβη την μητρόπολίν μου» κλπ. Κατά το μητροπολίτη, και ο Αστέριος Π. είχε προσωπικούς λόγους να τρέφει μίσος εναντίον του: Το 1940, ο Κωνσταντίνος ως πρόεδρος του Κρατικού Νοσοκομείου Σερρών υπερασπίστηκε το κοινό συμφέρον και δεν του επέτρεψε να κερδίσει εις βάρος του ελληνικού δημοσίου το ποσό των 500 χιλιάδων δραχμών, ενώ το Μάιο του 1945 δεν ενέδωσε σε πιέσεις του και παρέπεμψε σε δίκη έναν προστατευόμενό του και «απολύτως βουλγαρίσαντα» ιερέα. Το ίδιο και ο παιδίατρος Γεώργιος Τσ.: Όταν απολύθηκε από το Βρεφοκομικό Σταθμό του ΠΙΚΠΑ Σερρών, θεώρησε υπεύθυνο το μητροπολίτη, πρόεδρο του Ιδρύματος, κατακράτησε τα κλειδιά του Βρεφοκομικού Σταθμού και κήρυξε πόλεμο κατά του Κωνσταντίνου.

να αποκρύψουν τα κίνητρά τους, δε στράφηκαν ευθέως κατά του μητροπολίτη. Δεν υπέβαλαν μήνυση εναντίον του για δωσιλογισμό, αλλά αξιοποιώντας τις σχέσεις γνωριμίας, ίσως και πολιτικής συγγένειας, με ευυπόληπτα πρόσωπα των Αθηνών, έφεραν την υπόθεση σε ισχυρούς πόλους εξουσίας, το Υπουργείο Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας, το Γενικό Επιτελείο Στρατού, την Ιερά Σύνοδο, και προκάλεσαν την αυτεπάγγελτη δίωξη του ιεράρχη, ώστε να εμφανιστούν στη συνέχεια ως μάρτυρες κατηγορίας⁴⁸.

Επιπλέον πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι οι εισαγγελικές αρχές του ποινικού δικαστηρίου κατέληξαν σε κατηγορία κατά του Κωνσταντίνου έχοντας μονομερή εικόνα της υπόθεσης. Όπως προαναφέραμε, η κατηγορία για δωσιλογισμό απαγγέλθηκε στις αρχές Οκτωβρίου 1945. Μέχρι τότε είχαν καταθέσει ενόρκως όλοι οι μάρτυρες κατηγορίας, αλλά κανένας υπεράσπισης⁴⁹. Ο εισαγγελέας Θεσσαλονίκης στηρίχθηκε αβασάνιστα στην κατάθεση του μητροπολίτη Σιδηροκάστρου, την ενσωμάτωσε σχεδόν αυτούσια στο κείμενό του και βάσει αυτής κατηγορήσε τον Κωνσταντίνο ως συνειδητό όργανο της βουλγαρικής προπαγάνδας⁵⁰. Χαρακτηριστικό της πλημμελούς διερεύνησης αλλά και ενδεικτικό της παντελούς άγνοιας της εξεταζόμενης υπόθεσης είναι το εξής: Ο επίτροπος δωσιλόγων Θεσσαλονίκης απαγγέλει στο μητροπολίτη Κωνσταντίνο και δεύτερη κατηγορία, για «εθνική αναξιοσύνη», επειδή, δεν όρθωσε το ποιμενικό του ανάστημα «*προς καταστολήν του σφαγιασμού υπό των Βουλγάρων κατά την Μεγάλην Εβδομάδα του 1944 πλέον των 300 ατόμων εν Νιγρίτη, καθ' ην στιγμήν ταύτα εσύροντο αιμόφυρτα προ των πυλών της Ιεράς Μητροπόλεως...*». Το απόσπασμα προέρχεται σχεδόν επί λέξει από την καταγγελία των εθνοκροτών της Νιγρίτας. Μόνο που εκεί διεκτραγωδούνται σφαγές του ΕΛΑΣ, όχι των Βουλγάρων. Στη συνέχεια της ανακριτικής διαδικασίας η κατηγορία αυτή, που οφείλεται σε ασύγγνωστη παρανόηση, αποσύρθηκε σιωπηρά.

Από την άλλη, η δίωξη του Κωνσταντίνου από την Ιερά Σύνοδο πρέπει να ερμηνευτεί και υπό το πρίσμα των ενδοεκκλησιαστικών διενέξεων της ταραγμένης περιόδου 1938-1945, ανάμεσα στις παρατάξεις του Χρυσανθου και του Δαμασκηνού⁵¹. Από την εξέλιξη και έκβαση της υπόθεσης δημιουρ-

48. Κατά τον Κωνσταντίνο, ο μητροπολίτης Σιδηροκάστρου και οι τρεις βασικοί μάρτυρες κατηγορίας είναι «κατηγοροί»: «*η σπείρα των κατηγορών μου*», «*οι ως μάρτυρες κατηγορίας εμφανισθέντες κατήγοροί μου*» κλπ.

49. Οι καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας φέρουν ημερομηνίες από 7 Ιουνίου μέχρι 19 Ιουλίου 1945, ενώ αυτές της υπεράσπισης από 10 Οκτωβρίου 1945 μέχρι 13 Απριλίου 1946.

50. Ενδεικτικό της προχειρότητας, που πιθανόν οφείλεται και στον τεράστιο όγκο εργασίας (μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου δεν είχαν ιδρυθεί δικαστήρια δωσιλόγων σε έδρες πρωτοδικείων της Μακεδονίας), είναι και το ότι στην απαγγελθείσα κατηγορία αναφέρονται δύο εγκύκλιοι, της 9^{ης} και 10^{ης} Μαΐου, αλλά παρατίθεται μόνο ένα κείμενο. Η σύγχυση οφείλεται σε λάθος του μητροπολίτη Σιδηροκάστρου Βασιλείου Μαγκριώτη (βλ. σημ. 41).

51. Η αντιπαράθεση των δύο ισχυρών προσωπικοτήτων της Εκκλησίας του 20ού αι-

γούνται βάσιμες υπόνοιες ότι ο Κωνσταντίνος, αφοσιωμένος υποστηρικτής του μητροπολίτη Τραπεζούντος και μετέπειτα Αρχιεπισκόπου Χρυσάνθου, είχε υποπέσει σε δυσμένεια και αντιμετωπίστηκε με προκατάληψη και υπέρμετρη αυστηρότητα από την Ιερά Σύνοδο της περιόδου του αρχιεπισκόπου και αντιβασιλέα Δαμασκηνού.

Οι δύο παράλληλες υποθέσεις, ενώπιον της ποινικής και εκκλησιαστικής δικαιοσύνης, είχαν διαφορετική εξέλιξη: Μετά την απαγγελία κατηγορίας από τον εισαγγελέα Θεσσαλονίκης και την πρώτη απολογία του Κωνσταντίνου (5 Οκτωβρίου 1945)⁵², ακολουθεί μια μακρά περίοδος εξέτασης των μαρτύρων υπεράσπισης. Τον Οκτώβριο του 1946, μετά το πέρας του ανα-

ώνα, του από Τραπεζούντος Χρυσάνθου και του από Κορινθίας Δαμασκηνού, εξέφραξε την αντίθεση ανάμεσα στους «πατριαρχικούς» και τους «παλαιοελλαδίτες», αλλά και τις πολιτικές συγκρούσεις της περιόδου: Το 1938, μετά το θάνατο του Αρχιεπισκόπου Χρυσόστομου, η Ιερά Σύνοδος εξέλεξε στον αρχιεπισκοπικό θρόνο το μητροπολίτη Κορινθίας. Η εκλογή του Δαμασκηνού, που είχε τη διακριτική υποστήριξη του Παλατιού, ακυρώθηκε με επέμβαση του Μεταξά και στη θέση του εξελέγη ο Χρυσάνθος (βλ. Ι. Κολιόπουλου, «Η δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου», *ΙΕΕ*, τ. ΙΕ, σ. 384). Το 1941 ο Αρχιεπίσκοπος αρνήθηκε να ορκίσει την κυβέρνηση Τσολάκογλου και παύθηκε από Μείζονα Σύνοδο (Ιούλιο 1941), η οποία αποκατέστησε στον αρχιεπισκοπικό θρόνο τον Δαμασκηνό. Μετά την απελευθέρωση ο Χρυσάνθος, που κατά το διάστημα της Κατοχής θεωρούσε εαυτόν ως νόμιμο Αρχιεπίσκοπο, για να μην εμπλέξει την εκκλησία σε περιπέτειες, υπέβαλε την παραίτησή του. Η κανονική θέση του στην Εκκλησία, ως «πρώην Αθηνών», ρυθμίστηκε το 1949, μετά το θάνατο του Δαμασκηνού, επί Αρχιεπισκόπου Σπυρίδωνος. Πέθανε το ίδιο έτος και τον επικήδειο του εκφώνησε ο μητροπολίτης Σερρών Κωνσταντίνος (βλ. Αρχιμανδρίτης Αγαθάγγελος Χαραμαντίδης (επιμ.), *Μνήμες και Μαρτυρίες από το '40 και την Κατοχή*, Αθήνα 2000, σσ. 62-90).

52. Στις 5-10-1945, ο μητροπολίτης παρουσιάζεται ενώπιον του ανακριτή Σερρών, αρνείται την απαγγελθείσα κατηγορία, δε ζητεί τη δικαιούμενη προθεσμία και καταθέτει την έγγραφη απολογία του, η οποία είχε συνταχθεί νωρίτερα (φέρει ημερομηνία 3 Οκτωβρίου). Από τη μελέτη της απολογίας προκύπτει με βεβαιότητα ότι ο ιεράρχης δε γνώριζε το περιεχόμενο της κατηγορίας (μάλλον δε φρόντισε ούτε να την αναγνώσει κατά την επίδοσή της από τον ανακριτή Σερρών), ότι αγνοούσε τις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας και ότι συνέταξε την απολογία του ερήμην της κατηγορίας. Διαπιστώνουμε λ.χ. τα εξής: Ότι επιχειρεί, με εκτενείς αναφορές, να ανασκευάσει τις καταγγελίες των εθνικοφρόνων της Νιγρίτας (για εύνοια προς το ΕΑΜ), οι οποίες δεν περιλαμβάνονταν στην κατηγορία. Ότι δεν απαντά στην ανυπόστατη μαρτυρία του μητροπολίτη Σιδηροκάστρου, που αποτέλεσε τη βάση της πρώτης κατηγορίας. Ότι δεν αναφέρεται καθόλου στη δεύτερη κατηγορία, που βασίστηκε σε ανύπαρκτα γεγονότα (σφαγές Βουλγάρων στη Νιγρίτα) κλπ. Είναι φανερό ότι μέχρι τότε ο ιεράρχης δεν είχε εκτιμήσει σωστά τη σοβαρότητα της όλης υπόθεσης, γεγονός που ενισχύεται και από την ολιγωρία του να προτείνει μάρτυρες υπεράσπισης. Μετά την απαγγελία της κατηγορίας οργανώνει την υπεράσπισή του: Στις 9 Οκτωβρίου υποβάλλει στον ανακριτή Σερρών κατάλογο 19 προτεινομένων μαρτύρων υπεράσπισης, υποδεικνύοντας και τα θέματα για τα οποία πρέπει ο καθένας να εξεταστεί ως άμεσος γνώστης. Πρόσθετο κατάλογο 12 μαρτύρων υποβάλλει το Φεβρουάριο του 1946, ενώ στις αρχές Απριλίου 1946 καταθέτει στον ανακριτή Σερρών και συμπληρωματικό υπόμνημα απολογίας, που εστιάζεται πλέον στην απαγγελθείσα κατηγορία.

κριτικού έργου, που διήρκεσε συνολικά δεκατέσσερις μήνες και περιλάμβανε την εξέταση 52 μαρτύρων, ο επίτροπος δωσιλόγων Σερρών προτείνει προς το Δικαστικό Συμβούλιο Δωσιλόγων Σερρών να μην κατηγορηθεί ο μητροπολίτης Κωνσταντίνος για δωσιλογισμό⁵³. Στην πρότασή του ο εισαγγελέας Σερρών αγνοεί την επιβαρυντική κατάθεση του μητροπολίτη Σιδηροκάστρου και τους ισχυρισμούς των βασικών μαρτύρων κατηγορίας και αναφέρεται μόνο στην εγκύκλιο της 5^{ης} Μαΐου 1941, η έκδοση της οποίας «δεν δύναται να θεμελιώσει κατηγορία επί παραβάσει της υπ. αρ. 6/1945 Συντακτικής Πράξεως».

Κατά την εισαγγελική πρόταση, σκοπός της εγκυκλίου ήταν να παραπλανήσει τους κατακτητές και να καταστήσει το ζυγό της δουλείας ηπιότερο για τους κατοίκους της περιοχής. Άλλωστε η πρωτοβουλία του μητροπολίτη δεν ήταν «πρωτότυπος επινόησής» του: Στη μακραίωνη ιστορία του υπόδουλου έθνους οι εκκλησιαστικοί ηγέτες πολλές φορές προέβησαν στη λήψη παρόμοιων και ακόμη σκληρότερων μέτρων, λ.χ. αφορισμών ενάντια σε επαναστάτες, για να προστατέψουν το ποίμνιό τους από τη βία των κατακτητών. Η εγκύκλιος δεν επηρέασε το εθνικό φρόνημα των κατοίκων της περιοχής, αφενός επειδή δεν κυκλοφόρησε μεταξύ των πολιτών και αφετέρου γιατί ο ίδιος ο μητροπολίτης συνέστησε στους ιερείς να την αγνοήσουν. Για την επίμαχη φράση «ευδοκία Θεού», ο εισαγγελέας εκτιμά ότι βάσει της όλης πατριωτικής δράσης του Κωνσταντίνου δεν πρέπει να ερμηνευτεί ως έκφραση ικανοποίησης για την υποδούλωση της πατρίδας, αλλά με τη χριστιανική σημασία της ταυτόσημης φράσης «ούτως ηυδόκησεν ο Θεός», που χρησιμοποιείται και για δυσάρεστα γεγονότα. Η εισαγγελική πρόταση αναφέρεται συνοπτικά και στην πατριωτική δράση του Κωνσταντίνου κατά τη διετή παραμονή του στη Νιγρίτα, επισημαίνοντας ιδιαίτερα τις προσπάθειές του να διασώσει «από τους όνυχας του παμφάγου γερμανικού θηρίου ατυχείς πολίτας οίτινες εκινδύνευον εκ βεβαίου θανάτου».

Η υπόθεση δεν εκδικάστηκε από το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Σερρών. Δεν αναφέρεται στο Ευρετήριο Αποφάσεων ούτε βρίσκεται στους τόμους των Πρακτικών και Αποφάσεων του Δικαστηρίου. Εικάζουμε λοιπόν ότι μετά την πρόταση του Ειδικού Επιτρόπου, το Δικαστικό Συμβούλιο εξέδωσε απαλλακτικό βούλευμα.

Διαφορετική τροπή είχε η ίδια υπόθεση ενώπιον της εκκλησιαστικής δικαιοσύνης. Το Φεβρουάριο του 1946 η Ιερά Σύνοδος, βάσει ανυπόγραφων τεμαχίων της εγκυκλίου που προήλθαν από το Υπουργείο Θρησκευμάτων και το Γενικό Επιτελείο Στρατού, διατύπωσε κατηγορία «επί δωσιλογισμού» και διέταξε τη διενέργεια τακτικών ένορκων ανακρίσεων, κυρίως «περί την διακρίβωσιν της εννοίας της φράσεως “ευδοκία Θεού”». Ο συνοδικός ανα-

53. Εισήγηση Ειδικού Επιτρόπου Δωσιλόγων Σερρών προς Δικαστικό Συμβούλιο Δικαστηρίου Δωσιλόγων, αριθ. πρωτ. 142, Σέρρες, 11 Οκτωβρίου 1946.

κριτής, μητροπολίτης Κασσανδρίας Καλλίνικος, έμεινε στις Σέρρες για δύο εβδομάδες (11-24 Μαρτίου), εξέτασε 34 μάρτυρες (9 κατηγορίας και 25 υπεράσπισης) και έλαβε την απολογία του κατηγορουμένου⁵⁴. Στις 30 Απριλίου υπέβαλε στην Ιερά Σύνοδο έκθεση για τη διενέργεια των ανακρίσεων και το τελικό πόρισμά του⁵⁵.

Στην έκθεσή του ο συνοδικός ανακριτής δεν αμφισβητεί ούτε κατ' ελάχιστο τον πατριωτισμό του Μητροπολίτη Σερρών, ενώ αποδυναμώνει την αξιοπιστία των μαρτύρων κατηγορίας, τονίζοντας την επιλήψιμη κατοχική τους δραστηριότητα. Κατά την εκτίμησή του, κίνητρο για την έκδοση της εγκυκλίου (που χαρακτηρίζεται φιλοβουλγαρική και ανακόλουθη προς τα φρονήματα και την όλη στάση του ιεράρχη) δεν ήταν ούτε τα φιλοβουλγαρικά αισθήματά του ούτε η προσωπική ιδιοτέλεια, όπως διατείνονταν οι κατήγοροί του. Η εγκύκλιος υπηρετούσε την προσπάθεια του ιεράρχη να δημιουργήσει σχέσεις φιλικές και υπηρεσιακές με τους Βουλγάρους και να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους, με απώτερο σκοπό να αποφύγει το διωγμό του από τις Σέρρες και να παραμείνει στην έδρα του, εν μέσω του ποιμνίου του. Ο ανακριτής επισημαίνει ότι οι ενέργειες του Κωνσταντίνου, και η έκδοση της εγκυκλίου, ήταν εν γνώσει της Ιεράς Συνόδου, η οποία τις είχε εγκρίνει και επιδοκιμάσει. Για το νόημα της φράσης «ευδοκία Θεού» ο ανακριτής δεν εκφέρει προσωπική άποψη, σημειώνει ωστόσο ότι κατά τη γνώμη των περισσότερων μαρτύρων πρόκειται για τυπική εκκλησιαστική φράση, «*δυναμένη να λεχθή και επί κακού*». Τέλος ο συνοδικός ανακριτής εκτιμά ότι οι επιπτώσεις της εγκυκλίου ήταν ασήμαντες, καθώς η κυκλοφορία της ήταν περιορισμένη και ελάχιστοι έλαβαν γνώση γι' αυτήν κατά το 1941.

Παρότι η έκθεση του συνοδικού εξάρχου ήταν ευνοϊκή για τον Κωνσταντίνο, είκοσι μέρες αργότερα η Ιερά Σύνοδος παραπέμπει τον ιεράρχη σε δίκη με την κατηγορία ότι «*εξέδωκεν εγκύκλιον προκαλέσασαν σκάνδαλον παρά τοις χριστιανοίς*». Η κατηγορία της πρόκλησης σκανδάλου δεν είχε διατυπωθεί στη μέχρι τότε δικαστική διαδικασία, δεν αναφερόταν σε κανένα έγγραφο του φακέλου της δικογραφίας, ούτε αποτέλεσε αντικείμενο της ανακριτικής έρευνας. Εμφανίζεται για πρώτη φορά στο κλητήριο έγγραφο της 20ής Μαΐου 1946, γεγονός που προκαλεί τις εύλογες και έντονες διαμαρτυρίες του μητροπολίτη. Στις 7 Ιουνίου 1946 ο Κωνσταντίνος παρουσιάζεται ενώπιον του Συνοδικού Δικαστηρίου δι' Αρχιερείς και εκθέτει προφορικός την εκτενέστατη απολογία του⁵⁶. Η αυθημερόν εκ-

54. Υπόμνημα Μητροπολίτη Σερρών προς το Μητροπολίτη Κασσανδρίας Καλλίνικο, Συνοδικό Έξαρχο, Σέρρες, 19 Μαρτίου 1946.

55. Πόρισμα Συνοδικού Ανακριτή, Μητροπολίτη Κασσανδρίας Καλλίνικου, προς την Ιερά Σύνοδο, Πολύγυρος, 30 Απριλίου 1946.

56. Απολογία Μητροπολίτη Σερρών ενώπιον του διά τους Αρχιερείς Πρωτοβαθμίου Συνοδικού Δικαστηρίου, 7 Ιουνίου 1946.

δοθείσα απόφαση⁵⁷ βασίζεται αποκλειστικά στη φράση «ευδοκία Θεού». Το Δικαστήριο αναγνωρίζει την εξαιρετη εθνική και εκκλησιαστική δράση του Κωνσταντίνου, θεωρεί όμως ότι η ατυχής φράση «ευδοκία Θεού», «εκ παρανοήσεως» και «κακώς και ακαίρως χρησιμοποιηθείσα», ερμηνεύτηκε από μερίδα του ποιμνίου του ως έκφραση ευαρέσκειας για το τραγικό εθνικό γεγονός και ότι έτσι «άκοντος του κατηγορουμένου προέκυψε σκανδαλισμός των συνειδήσεων τινών χριστιανών». Ο Κωνσταντίνος κρίνεται ένοχος για παράβαση των περί σκανδαλισμού διατάξεων της ΣΤ΄ Οικουμενικής Συνόδου και τιμωρείται με την ποινή της μομφής⁵⁸.

Επειδή η απόφαση ήταν ανεπίδεκτη έφεσης, ο Κωνσταντίνος κάνει χρήση του μόνου δυνατού ενδίκου μέσου, της «εκκλήτου» προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο⁵⁹. Στο έγγραφό του καταγγέλλει το Συνοδικό Δικαστήριο για μεροληψία, προκατάληψη και ανεπίτρεπτο επηρεασμό «εκ κύκλων έξωθι του Δικαστηρίου». Τονίζει ότι το Δικαστήριο «επείγεται ίνα όπως - όπως ανεύρη αφορμήν ίνα [με] μειώσει εν τη συνειδήσει των χριστιανών μου» και γι' αυτό «μη ευρίσκον βάσιν κανονικήν και νομικήν κατηγορίας και διώξεως εκ της δικαστικής ερεύνης και ανακρίσεως... εφεύρε την ανύπαρκτον κατηγορίας περί σκανδάλου». Ως τεκμήρια της μεροληψίας του Δικαστηρίου αναφέρει τα επί της ουσίας κενά της δικαστικής απόφασης⁶⁰, αλλά και τα, κατά την άποψή του, νομικά αποπήματα: Η κατηγορία της πρόκλησης σκανδάλου δεν αποτέλεσε αντικείμενο ανακρίσεων, αλλά «εφευρέθηκε» μόλις στο κλητήριο έγγραφο της 20ής Μαΐου 1946, ενώ ο ΜΖ κανών της ΣΤ΄ Οικουμενικής Συνόδου, βάσει του οποίου καταδικάστηκε, αφορά σε ηθικού και θρησκευτικού χαρακτήρα παραπτώματα μοναχών («πρόληψιν σκανδάλου εξ υπονοιών μεμπτών σαρκικών σχέσεων») και δεν έχει σχέση

57. Απόφαση Πρωτοβαθμίου δι' Αρχιερείς Συνοδικού Δικαστηρίου, αριθ. πρωτ. 2006/1946, Αθήνα, 7 Ιουνίου 1946.

58. Όπως αναφέρεται στην απόφαση, ο ΜΖα΄ κανών κελεύει: «παντός γαρ προσκόμματος και σκανδάλου έξω δει είναι τους πιστούς και προς το εύσχημον και ευπρόσεδρον τω Κυρίω τον εαυτόν ευθετίζειν βίον, ει δε τις τούτο πράξει, είτε κληρικός, είτε λαϊκός, αφοριζέσθω».

59. Έκκλητον του Μητροπολίτη Σερρών κατά της αποφάσεως του Πρωτοβαθμίου δι' Αρχιερείς Συνοδικού Δικαστηρίου, ενώπιον του Οικουμενικού Πατριάρχου Μαξίμου, χ.χ.

60. Ο μητροπολίτης παρατηρεί, μεταξύ άλλων, τα εξής: Στην απόφαση δεν ελήφθησαν υπόψη και δεν αναφέρονται η αφορμή, οι συνθήκες έκδοσης της εγκυκλίου και τα σωτήρια αποτελέσματά της. Τα επιχειρήματά του (που εκτίθενται αναλυτικά στο απολογητικό του υπόμνημα και στην απολογία του) όχι μόνο δεν αναιρούνται στη δικαστική απόφαση, αλλά αποσιωπούνται. Η κατηγορία της πρόκλησης σκανδάλου είναι αβάσιμη, «επειδή ουδείς των χριστιανών μου εσκανδαλίσθη, μη λαβών άλλωστε γνώσιν της εγκυκλίου». Η φράση «ευδοκία Θεού», είναι σύμφωνη με τη φρασεολογία του Οικουμενικού Πατριαρχείου στα «διά τους ισχυρούς εκάστοτε επιδρομείς και δυνάστας έγγραφα διά την σωτηρίαν του ποιμνίου».

με την προκείμενη υπόθεση. Για όλους αυτούς τους λόγους, τονίζει, «*ακυρωτέα και εξαφανιστέα τυγχάνει η εκκαλουμένη απόφασις*».

Αγνοούμε την τύχη της μητροπολιτικής εκκλήτου. Εκ της σιωπής μπορούμε να υποθέσουμε ότι το διάβημα του Κωνσταντίνου δεν είχε το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Η εγκύκλιος της 9^{ης} Μαΐου 1941, εκτός από αφοριμή διώξεων, αποτέλεσε και στίγμα στην υστεροφημία του μητροπολίτη Σερρών. Σε διάφορα δημοσιεύματα της μεταπολεμικής περιόδου, μέχρι και τις μέρες μας, ο Κωνσταντίνος παρουσιάζεται ως παράδειγμα αναξιοπρεπούς στάσης έναντι των κατακτητών⁶¹. Στον ογκώδη τόμο *Μνήμες και Μαρτυρίες από το '40 και την Κατοχή*, που εξέδωσε η Εκκλησία της Ελλάδος και που αποτελεί την πληρέστερη και εγκυρότερη καταγραφή της συμβολής του κλήρου στον πόλεμο του 1940-41 και στην Εθνική Αντίσταση, το όνομα του μητροπολίτη απουσιάζει παντελώς⁶². Ο Κωνσταντίνος δεν αξιώθηκε ούτε με την τιμή της απλής μνημόνευσης.

Από το παρόν άρθρο καταδεικνύεται ότι ο μητροπολίτης Σερρών υπήρξε θύμα σκοπιμοτήτων, που τον ενέπλεξαν στη δίνη της εμφύλιας αντιπαράθεσης.

61. Ενδεικτικά, Δ. Καΐλα, *Ο κλήρος στην Αντίσταση*, Αθήνα 1981, σσ. 20-21.

62. Αρχιμανδρίτης Αγαθάγγελος Χαραμαντίδης (επιμ.), *Μνήμες και Μαρτυρίες από το '40 και την Κατοχή*, Κλάδος Εκδόσεων Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2000.

ABSTRACT

KYRIAKOS LYKOURINOS

THE CIRCULAR LETTER OF MAY THE 9TH 1941 AND THE PERSECUTION OF THE METROPOLITAN OF SERRES AND NIGRITA, KONSTANTINOY MEGRELI FROM THE HOLY SYNOD AND THE COURT OF COLLABORATORS, 1945-1946

«By the grace of God, the administration of our district has been entrusted to the Bulgarian army and the Bulgarian authorities». On 8 May 1941, the Metropolitan of Serres and Nigrita, Konstandinos Mengrelis, issued a circular to the clergy and people of his province concerning their proper conduct towards the Bulgarian occupation authorities. It was chiefly on account of this circular that he was arraigned before the Holy Synod and before the Collaborators' Court (first of Thessaloniki, later of Serres) on charges of being a Bulgarian sympathiser.

This paper:

i) traces the development and outcome of the two concurrent cases on the basis of the material from the briefs (charges and prosecution documents, statements by witnesses for the prosecution and the defence, accusations, the metropolitan's memoranda and defence pleas, the examining authorities' reports and proposals, decisions of the judicial bodies);

ii) describes the situation in the Serres area in the first month of the Bulgarian occupation (from the installation of the Bulgarian authorities to the metropolitan's dismissal) and examines the circumstantial and other factors that led to the issuing of the circular and the aims it intended to achieve;

iii) investigates-in association with the prelate's attitude during the Occupation and the civil strife of 1944-5-the nature of the accusations and the motives and intentions of the accusers and the prosecution witnesses, and sets the entire affair in the context of the conflicts of the early postwar period.

The paper is based on unpublished material from the archive of the Serres Collaborators' Court (the file on «Metropolitan Konstandinos Mengrelis, 1945-6») and the archive of the Governorate General of Macedonia's Directorate of Religion (the file of «Reports of refugee priests from eastern Macedonia and Thrace, 1942-3», and others), which are in the Public Record Office's Archive of Serres prefecture and of Kavala prefecture respectively.

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ISBN: 978-960-86390-8-9